

УДК 371.4

АСПЕКТИ ЖИТТЯ ТА ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗОЛТАНА БАКОНІЯ

А.В.Волощук

У статті висвітлено досвід художника-педагога Золтана Баконія, який створив авторську систему художнього навчання школярів у позашкільному закладі, сприяв популяризації мистецтва, вивів на професійну стежину не одне покоління художників. Унікальність його постаті є логічним результатом поєднання особистісних рис педагога, високої інтелігентності, вірності обраній професії. Масштаб постаті педагога рівновеликий його заслугам та визнанню в справі розвитку художньої освіти Закарпаття та України.

Зроблено висновок, що ефективна модернізація сучасної позашкільної художньої освіти уможливується лише на основі осмислення накопиченого теоретичного та практичного досвіду діяльності позашкільних навчальних закладів із формування та розвитку особистості вихованців засобами образотворчого мистецтва.

Ключові слова: образотворче мистецтво, дитяча творчість, мистецька студія, художня освіта, позашкільний навчальний заклад.

ASPECTS OF LIFE AND ART AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF ZOLTAN BAKONIY

A.V.Voloschuk

Summary. The article highlights the experience of the artist-educator Zoltan Bakoniya, the author who created the system of artistic teaching students in extracurricular establishments; he also promoted the popularization of art, brought on professional path several generations artists. Effective modernization of contemporary extracurricular artistic education is possible on the basis of comprehension of accumulated theoretical and practical experience of activity of extracurricular establishments, personality's formation and development of pupils by means of fine art.

The uniqueness of his personality is the logical result of a combination of personality traits of a teacher, high intelligence, loyalty to the chosen profession. The scale of his personality is equal to the figure of the teacher and the recognition of his merits in the development of art education in Zakarpattya and Ukraine.

Keywords: fine art, artistic studio, artistic education, extracurricular establishments.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Головним стрижнем педагогіки всіх часів є постать учителя, через діяльність якого відбувається становлення дитини як особистості, громадянина та майбутнього фахівця. На Закарпатті таким педагогом у галузі образотворчого мистецтва був обдарований учень фундатора закарпатської школи живопису Й.Бокшая – Золтан Степанович Баконій (1916 – 1989), якому долею призначалося продовжити справу зміцнення мистецьких надбань краю та плекання наступних поколінь талановитих художників. Сьогодні залишається реальною загроза забуття багатьох імен видатних співвітчизників, їхніх ідей, теорій, надбань, які ще повністю не втрачені і продовжують жити в сьогоденні, надаючи відчутного імпульсу процесам формування національно-культурних, естетико-мистецьких, освітніх підвалин українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремих аспектів діяльності Золтана Баконія в мистецько-педагогічному контексті побіжно торкалися дослідники педагогіки В.Бурч, А.Васильєва, І.Голод, С.Жупанин, О.Левченко, І.Небесник, Т.Сорочан, С.Федака, П.Ходанич. Досвід педагога-художника вивчали науковці лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки УРСР (Т.Цвєлих, С.Свид), Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (С.Коновець), НДІ освіти дорослих АПН СРСР (І.Глинська).

Мета статті полягає в узагальненні художньо-педагогічного досвіду художника-педагога, чиї теоретичні й практичні здобутки мають вагоме значення для подальшого розвитку позашкільної художньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Народився Золтан Баконій 12 січня 1916 р. в с. Невицькому, що неподалік Ужгорода – провінційного на той час містечка Австро-Угорської імперії. Родина Баконіїв належала до учительської інтелігенції: батько був директором народної школи в с. Невицьке, мати – вчителькою художньої праці в тій же школі. Дитячі роки Золтана пройшли в атмосфері родинного виховання,

яке забезпечило прищеплення й розвиток художньо-естетичних смаків, сформувало образотворчі вміння, уявлення, поняття.

Після початкової школи (1922 – 1927) в с. Невицьке, Золтан Баконій навчається в Ужгородській реальній гімназії, де образотворчі дисципліни викладав художник із академічною освітою – Й. Бокшай, який розгледів у хлопцеві хист до малювання, всіляко підтримував у цьому прагненні, а в подальшому сприяв його професійному педагогічному становленню. Подальше навчання проходило в Мукачівській учительській семінарії (1935-1937) та Мукачівському педагогічному лицейі (1943). Після отримання диплома Золтан Баконій набуває початковий педагогічний досвід у народних школах Закарпаття.

У роки Другої світової війни Золтан Баконій призивається на військову службу в угорську армію, яка з невеликою перервою (із жовтня 1943 по квітень 1944 р., коли він вчителює у с. Олександрівка Хустського округу) продовжується до 1946 р. Президія Верховної Ради СРСР нагородила його медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні» (25 березня 1946).

Воєнне лихоліття не внесло корективи у професійні пріоритети педагога, він, як і раніше, прагнув до викладацької діяльності. Одного повоєнного дня доля вкотре звела Золтана Баконія з Йосипом Бокшаєм, за щирою порадою якого працевлаштувався на посаду керівника гуртка образотворчого мистецтва в щойно побудованому першому осередку позашкільля ужгородських дітей – Палаці піонерів (17 грудня 1946). Його поява в стінах закладу забезпечила швидкий рух у створенні гуртків художньо-естетичного спрямування, які, з часом, набули найбільшої привабливості для школярів міста й області. Перша презентація юних художників зіграла вирішальну роль у подальшому зміцненні гуртка. Завдяки ентузіазму, відданості своїй справі керівника, бажаючих займатися позашкільною художньою освітою ставало більше з кожним роком, зростав і авторитет учителя. Уже перші роки педагогічної діяльності в позашкільному закладі забезпечили якісне навчання учнів, високі результати їхньої творчості, що було відмічено Міністерством освіти УРСР, яке нагородило грамотами понад 30 гуртківців (1948 – 1952), а юний художник Ю. Скакандій отримував персональну стипендію Міністерства освіти УРСР за особливі досягнення в галузі образотворчого мистецтва (1950).

У 1951 р. Золтан Баконій стає завідувачем художнім відділом Ужгородського Палацу піонерів, який об'єднав гуртки естетичного напрямку (образотворчий, скульптури, вишивки, обробки дерева, хореографії, хорového співу). Із кожним місяцем зростала кількість дітей, які бажали малювати в Палаці піонерів. Золтан Баконій в особистих записках фіксує динаміку зростання чисельності дітей в образотворчій студії: 15 студійців (1946); 150 чоловік (1950 – 1960); 180 юних художників (з 1 по 10 клас) (1970); понад 280 вихованців не лише Ужгорода, а й Ужгородського, Перечинського, Великоберезнянського районів (на початку 1980); понад 450 учнів міста та районів області (на кінець 1980) [1].

Вчителювання за сумісництвом в Ужгородських середніх школах №1 та №2 давало можливість ґрунтовно займатися вивченням і впровадженням навчальних програм із образотворчого мистецтва в освітній процес закладів. Намагаючись урізноманітнити та удосконалити зміст роботи, педагог розробив посібник для вчителів образотворчого мистецтва в 1 – 4 класах «Уроки малювання в початковій школі» (з досвіду роботи), який був схвально прийнятий громадськістю й отримав одну з найвищих педагогічних нагород – грамоту К.Д. Ушинського (1957). Золтан Баконій узагальнив свій педагогічний досвід і в методичних рекомендаціях: «Юні художники на етюдах» (1961), «Примірні календарні плани з образотворчого мистецтва» (1961), «Розвиток творчих здібностей дітей засобами образотворчого мистецтва» (1967), «Декоративне малювання» (1967), «Початкові відомості про перспективу» (1968), «Бачити прекрасне» (1975), «Естетичне виховання в позашкільній і позакласній роботі». Ці розробки суттєво збагатили методику викладання образотворчого мистецтва теоретичними знаннями та можливостями їх широкого використання в художній сфері загальноосвітньої школи, в позаурочній та позашкільній діяльності.

Педагогічна й громадська діяльність у житті Золтана Баконія органічно перепліталися. Як голова методичного об'єднання вчителів образотворчого мистецтва Ужгорода, він понад 20 років брав участь у роботі атестаційної комісії міського відділу народної освіти. Будучи позаштатним методистом Закарпатського Інституту вдосконалення вчителів, надавав практичну допомогу педагогам шкіл із питань організації роботи з дітьми. Педагог широко висвітлював питання навчання й виховання молоді засобами образотворчого мистецтва на місцевих та обласних семінарах, курсах підвищення кваліфікації вчителів, інших методичних форумах освітян, був автором календарного плану з образотворчого мистецтва, затвердженого Міністерством освіти УРСР (1961), методичних брошур, виданих у Москві, Києві, Львові, Ужгороді. Золтан Баконій виступив головним рецензентом навчального посібника «Образотворче мистецтво» для 5 – 6 класів авторів М. Дейнеко, В. Еліна, Г. Коробкова.

Будучи членом обласної комісії з естетичного виховання шкільної молоді при Закарпатській обласній організації Спілки художників України (1969), Золтан Баконій проводив громадську, пропагандистську роботу в секції обласного комітету Червоного Хреста, тому учні студії були задіяні в Клубі юних друзів

здоров'я, а відповідна тематика знайшла своє відображення в їхній творчій діяльності.

Із роками діяльність художньої студії все більше виходила за межі Палацу піонерів: за ескізами гуртківців оформлювалися місцеві свята, ювілеї, друкувалися запрошення до різноманітних заходів, до визначних дат регулярно проводилися конкурси на кращий малюнок і скульптуру серед дошкільнят та школярів міста. Золтан Баконій та студійці вперше в області зініціювали дитячий малюнок на асфальті, приурочивши дійство завершенню навчального року.

За ініціативою Золтана Баконія розпочала діяльність постійно діюча виставка кращих робіт учнів Палацу піонерів. Завдяки майстерності Золтана Баконія, школярі з Ужгорода на обласних олімпіадах із образотворчого мистецтва традиційно займали призові місця, а їхні роботи надалі успішно експонувалися на обласних, республіканських, всесоюзних, міжнародних (із 1956) презентаціях дитячої творчості в Європі, Америці, Азії, отримуючи дипломи, грамоти й цінні подарунки [4]. Загалом, понад 7 тисяч малюнків від 800 авторів-студійців експонувалися на виставках у 51 країні світу.

Після міжнародної виставки образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва України в Чехословацькій республіці, Угорській Народній Республіці, Англії, Японії (1959); за активну участь і найкращі роботи юні художники студії – М.Ач, К.Грабар, Є.Ковач, В.Легирда, Т.Лутак, Є.Малес, І.Мигович, В.Пушкаш, Є.Свадеба, В.Скакандій, Ю.Скакандій, С.Шолтес, А.Фазекаш були нагороджені грамотами Міністерства освіти УРСР, ЦК ЛКСМУ та подарунками [3]. В. Скакандій за представлені малюнки на XII Всесоюзній виставці в Москві відзначений дипломом і нагороджений премією – цінною декоративною шкатулкою та репродукціями картин великих російських художників І. Рєпіна та В. Сурікова, а його брат Ю. Скакандій за пейзажні композиції та жанрові полотна отримав третю премію [7].

На республіканській виставці дитячої творчості у Києві (1960) Колегія Міністерства освіти Української РСР найбільше нагород присудила вихованцям Золтана Баконія – В. Ганзелу, М. Лазуру, І. Вігу, П. Пилюгину, М. Баконій, О.Вайнагію, Ю. Левенберг, В.Мартовицькому, Б. Штефанцю, М.Ястроземській. На міжнародну виставку в Токіо було надіслано близько 4 тисяч робіт із 60 країн світу, але саме художня творчість українських школярів – вихованців Золтана Баконія дістала високу оцінку японської громадськості і троє з них були нагороджені преміями, про що свідчив лист секретаря Товариства мистецтв і освіти ЮНЕСКО в Японії Кейдзі Іванагі, надісланий Міністерству освіти УРСР [8].

Поповнення вражень, знайомство з культурами інших народів забезпечували обміни виставками творчих робіт школярів із Ужгородського Палацу піонерів та учнів із Міхаловець, Братислави, Кошице (Чехословаччина), Дебрецена, Ниредьгази (Угорщина), що сприяло зміцненню гуманітарних зв'язків між країнами – сусідніми прикордонними регіонами.

З метою розвитку ініціативи школярів, їхньої самостійності, залучення до організації і проведення масово-виховної роботи серед учнів шкіл міста, популяризації образотворчого мистецтва був створений «Клуб любителів мистецтва» під незмінним керівництвом Золтана Баконія [2]. Силами членів Клубу в загальноосвітніх школах Ужгорода організовувалися мистецькі заходи, які висвітлювали життя й діяльність видатних художників, знайомили із здобутками образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва. Запрошувалися професійні митці, мистецтвознавці, які доповнювали програму своїми виступами. Цікаві бесіди в поєднанні з показом ілюстративного матеріалу (репродукцій картин, діафільмів, діапозитивів), художньою самодіяльністю, забезпечували яскраве й пам'ятне дійство, викликали велике захоплення в школярів.

Творчі надбання, методика позашкільної художньої освіти Золтана Баконія не залишилися поза увагою мистецтвознавців, фахівців художнього профілю, педагогів, дослідників. Науково-методичні видання, журнали, періодика містили статті, присвячені проблемам естетичного виховання молоді, в яких аналізувалася діяльність студії та її керівника, інновації педагога, а малюнки юних художників використовувалися в якості ілюстративного матеріалу [5]. Понад 300 публікацій надруковано в радянській пресі впродовж 1950-х – 1980-х рр. Міністерство освіти УРСР високо оцінило мистецько-педагогічні здобутки Золтана Баконія й присвоїло студії образотворчого мистецтва Ужгородського міського Палацу піонерів і школярів звання «Зразкового художнього колективу».

Малюнки студійців прикрашали сторінки календаря «Карпати», журналів «Образотворче мистецтво», «Барвінок», «Піонерія». Студію відвідували закордонні делегації з Чехословаччини, Німеччини, Канади, інших країн. Педагогічна робота Золтана Баконія високо оцінена на міському, обласному, республіканському, всесоюзному рівнях і виявилася в присвоєнні почесного звання «Заслуженого вчителя школи УРСР» (1965), нагородженнях медалями, численними дипломами, почесними грамотами [6].

Педагогічна й громадська діяльність, заповнивши майже все життя, дедалі менше часу залишала для власної художньої творчості. Його полотна – це переважно пейзажні композиції і портретні твори, виконані в реалістичній манері. Саме цей принцип зображення був успадкований від учителя Й. Бокшая і привнесений у творчу й педагогічну діяльність, що забезпечило продовження традицій закарпатської школи живопису в творчості найталановитіших вихованців студії.

Своєрідним підсумком діяльності студії образотворчого мистецтва при Ужгородському Палаці піонерів є факт, що через неї пройшло близько 8 тисяч вихованців (1946 – 1989), для яких величюною особистістю, вчителем, творчим батьком та наставником був Золтан Баконій, який відіграв визначальну роль у формуванні їхнього світогляду, виявленні та розвитку художніх талантів Закарпаття. Завдяки багатогранній художньо-педагогічній діяльності керівника понад 400 учнів стали відомими художниками, архітекторами, скульпторами, педагогами, мистецтвознавцями, театральними художниками-декораторами, творцями народного мистецтва [9]. Серед колишніх вихованців студії в сучасній мистецькій царині добре відомими є архітектор М. Томчаній; лауреат обласної премії імені Д. Вакарова та республіканської премії імені М.Островського, художник-графік В. Скакандій; професійні художники Є.Асталаш, С. Біба, І. Віг, В. Вовчок, В. Ганзел, А. Гойда, І.Гнат, С. Кашшай, І.Клиса, Н. Коломійцева, М. Лович, Т. Маснюк, В. Надь, В. Павлишин, М.Пуглик-Белень, Н. Пономаренко, В. Пушкаш, В. Слободяний, Й. Черній, Т.Чувалова-Лутак, М. Чундак, С.Шолтес, Л. Яшкіна та багато інших. Їхні здобутки є свідченням високої професійної підготовки та якості викладання, що існувала в студії образотворчого мистецтва.

У Невицькому, на будинку-школі, в якому народився Золтан Баконій, та в сучасному обласному Палаці дітей та юнацтва встановлені пам'ятні дошки, присвячені видатному педагогу позашкільної освіти, студія образотворчого мистецтва при обласному Палаці дітей та юнацтва з гордістю носить його ім'я, в Ужгородському районному центрі дитячої творчості в с. Великі Лази стараннями педагогів-ентузіастів у 2012 р. відкритий кабінет-музей імені Золтана Баконія, традиційним стало проведення пленеру-конкурсу його імені на базі Ужгородського РЦДТ, в якому беруть участь талановиті учні загальноосвітніх шкіл Ужгородського району; провулок, де жив митець, також носить його ім'я, однак найбільше спогадів про митця залишилося в серцях не одного покоління вихованців.

Висновки. Сьогодні, коли з висоти понад двох десятиліть педагог із розряду сучасників перейшов в категорію людини-легенди, не можна допустити, щоб пам'ять про цю унікальну особистість зникла, а кращі надбання, традиції позашкільної педагогіки були загублені і втрачені. Необхідно зберегти нагромаджений досвід, упроваджувати його в навчально-виховний процес загальноосвітніх та позашкільних закладів в поєднанні з новими запитами суспільства.

Література

1. Баконій З. С. Палітра наймолодших / З. С. Баконій // Закарпатська правда. – 1974. – 26 травня. – С. 3.
2. Баконій З. С. Табір юних художників / З. С. Баконій // Закарпатська правда. – 1982. – 23 червня. – С. 2.
3. Баконій З. С. Цінні подарунки – кращим гуртківцям / З. С. Баконій // Советское Закарпатье. – 1958. – 23 грудня. – С. 2.
4. Безуглий Ф. Юні митці (на виставці художньої творчості піонерів України) / Ф. Безуглий // Зірка. – 1962. – 30 березня. – С. 4.
5. Бурч В. Дітям – прекрасне (естетичне виховання в школах Закарпаття) / В.Бурч // Культура і життя. – 1972. – 9 липня. – С. 2.
6. Іванюк С. Господарі Палацу / С. Іванюк // Закарпатська правда. – 1965. – 19 травня. – С. 2.
7. Ковган Л. Студии изобразительного искусства – 12 лет / Л. Ковган // Учительская газета. – 1959. – 20 июня. – С. 4.
8. Успіх українських школярів на міжнародній виставці // Закарпатська правда. – 1957. – 2 лютого. – С. 2.
9. Химинець В. В. Освіта Закарпаття : монографія / В. В. Химинець, П.П.Стрічик, Б. М. Качур [та ін.]. – Ужгород : Карпати, 2009. – 464 с.